61-21

Бембин Тимофей

Одгa цагин улс

ОЧЕРКС

УГТА ЗАҺСЧ

Салькн-савр уга номһн цагт Көк теңгс налаһад, эңзах уга ик цаһан болж, утдан чигн, өргндән чигн цәәж, уснь эс дольгалҗахар, зогссн болж медгдәд, әрә чичрәд бәәнә.

Тер цагт энд-тенд бичкн-бичкн баран һарад, теңгсәр йовж йовх кермс харлад, дакад уухнд заһсчнрин, чиндһн цаһан җилкс цәәһәд, цах шовуд деер цервж бәәһәд, хасн сумн мет, гентkн далваган хураж доргшан унад, уснас заһс меңнснь үзгднә.

Болв, цаг селгәтә гигәд келдг. Тигәд, Көк теңгс зәрмдән номһар налаһад, уснь зогссн болад, әрә чичрдгнь уурад, заңгта мөрн кевтә ууд-хазаран кемләд, бүтәд одна.

Тигхләнь, эргнд таг сохр болад, теңгр һазр хойр ниилəд, теңгсин дольган дольгаһан көөж, нег-негән цокж, көөс цахрж цацгдад, зөвəр элəд кермсиг модна шивк мет энд-тенд хаяд, заһсчнрин бичкн-бичкн оңһцсиннь җилкинь шуулад, харулинь хамх цокад, гөлмурх, шүүгүл угаг тасчад, уга кеһəд, һалвлад оркна.

Болв, заһсчнр ээхиг эс меддг-зөрмг, баһасн авн эклж теңгсин алък болвчн аальднь дасж мергшсн, ямаранчн салькн-саврт, киитнд өрəд бəəдг, салькн нарн хойрт шатсн зузан-зузан хар, шогч болсн деерән йир өвəрц улс.

— Ай, эн домбрин (Көк теңгсин) алък болв чигн айсднь биилн гиж дасчклавдн, — гилдəд шуугад инəлднə.

Эднə тууҗнь чигн йир өвəрц. Кезəнə болна, нег дакж көвүһəн таалж бəəһəд заһсч келнə: «Аваан дурахнь, бас хаврин ноһа үзл уга оддг болнч, яһнч?»— гиж. Тернь эднəс оңгдан улст чилшго харал. Игж харасн күүнлə садлх-элглх биш — үктл мартгдшго өһундл чигн болхнь мел ил.

Зуг заһсчнр энүгəн талданар санж, талдан учр-утхтаһар келдг болна, юңгад гихлə эннь күчтə гидг, цань уга йөрəл. Амрар келхлə, эцгнь көвүһəн бийəн дураж, мөсн унлһнла, эрт хаврар, ноһан һарад уга бəəтл, теңгсүр орж, ик заһс аңнж, омгта олзта болтха гиж йөрəжəх йовдл болжана.

«Тигчкəд авцта һархин ормд, өгцтə йов», — гидг тигхд бас нег эркн йөрəл заһсчнр дунд келгддг бəəж. Тернь чигн учрта болна. Байнд нəəмəдлгдж теңгсүр ордг заһсч, болзган чиләхләрн өгцтə һарх дутман сəн болжана. Эзнь дарук соргд əмт диглхләрн, терүнд санань зовдг эс болвчн, өрəн авхин кергт, юмна түрүнд көдлмшт авдг бəəж. Угатя күүнд юн кергтə? Ик олз-орухас нааһар, өдр деер геснь цадхлңг йовснь ик хүв. Цагнь тиимл бəəсн болжана.

Ижл көвəд, иим нег заһсчин бүлд һарч өссн Аубекеров Кудайбергенлə би Көк теңгсин эклцд, Лагана хотхрт харһвв. Энүнə өвкин өвкнь заһсч бəəж. Тигəд Кудайберген бас көгшдəн дураһад заһсч болна. Ик бичкнəсн, 12 нас эрə орн, өвк эцгəн дахад, заһс аңндг болснас авн, эндр өдр күртл энүнə насн цогц хойрнь — 49 җилин эргцд Көк теңгслə залһлдата.

Удан җил көдлжəх, Көк теңгсиг һариннь тавн хурһн мет меддг заһсчд, альд, яһж, ямаран кевəр заһсн бəргддгнь нег үлү темдгтə. Тигəд чигн җил ирвəс энүнə дилврнь улм өсəд йовна.

Болв, Кудайберген олн үг келхдəн йир дурго. Зуг энүнə көдлмшин диилвринь, бийдəн даалһсн даалһвриг ямаран кевəр үнн седкләсн күцəдгинь, дала болсн ачллһснь медүлнə. Тедү дүнгə йир олн: дəəнə өмн авсн Күндллһнə грамотс, «СССР-н заһсна промышленностин олнəмтнə комиссариатин ончта заһсч» гидг темдг, Селəнə эдл-ахун һəəхүлд чигн орлцсн иткл цаасн...

Дəəнə җилмүдт, немшин фашизм мана орн-нутгиг дəəлəд, олн-əмтинь əврəннь мухлаһан кехəр һалзурж йовх цагт Кудайберген «Социалистическ хаалһ» гидг колхозин шүүгүлд звеньевой йовсн, өдр сө уга, унтл-кевтл уга, орн-нутгтан, Улан Цергтəн икəр заһс бəрж өгхəр шунна. Тигəд, Хальмг таңһчин Деед Советин Президиу-

Мин грамотар болн «Төрскән харсгч Алдр дәәнә җилмүдт баатрар көдлсндньь» гидг медаляр ачлгдсмн.

Өдгә цагт Кудайберген «Каспиец» колхозин шүүгүлд звено толһалҗана. Эн хавр заһсчин бәрсн диилврнь йир ик. Хойрхн сарин дунд звеноһарн Кудайберген 2800 центнер заһс бәрв. 2800! Тавн җилә зураг хойр сард күцәв!

Иим ик диилвр бәрнә гидг учрта. Эн җил үвл дулан болсар хавр эрт ирв. Дамшлтта заһсч мөсн унлһиг, усна бәәдл, ору-һаруһинь тоолад, шүүгүлән, сав-сархан эртәр белдәд, эн җил Лагана хотхрт шүүгүлән тәвх болҗ шииднә. Тигн гихнь, эн урднь 1949—1953 болн 1956 хавр энд шүүһәд, сән аш бәрсмн бәәҗ. Лагана хотхр нег эргнь хәр, негнь-гүн. Гүн хаҗуһаснь хәр талан ташу, тал дундан нәрхн ут һовльта. Уснь болхла, гүн биш. 12—13-төө, мә йовхд эәлтә һазр. Тигәд чигн тер һолиг көндлңндньь шүүгүләр бөгләд, Кудайбергенә звено эн хавр Көк теңгсин туужд соңсгдад уга элвг заһс бәрв.

Кудайбергенә ик көвүнь, Мендегерий, 1943 җил арвн тавтаһасн авн эцгиннь звенод орад, бас заһсч болв. 1948 җил звено толһалад, тер җилдән хойр җилә зура күцәһәд, партин райкомин, обкомин Күндллһнә грамотар ачлгдв.

Дакад тер җилиннь чилгчәр Мендергерий наснь харһад, Дәәнә-Теңгсин флотд церглв. Баһасн уснд дасҗ мергшсн Мендегерий ончта көвәр дәәнә сурһулиг дасад, кесг ханлт командирәсн авб. Иим зөрмг болн даалһсиг әрүнәр күцәдг көвү өксн эцгд бас ханлт командованяс ирв.

...1952 җил. Балтийск флотин старшина Мендегерий Аубекеров дурта, баһасн дассн көдлмшт шинәс орад, улмар диилврән өөдлүлхәр шунв. Тер җилдән шунмһа заһсч Коммунистическ партин зергләнд орв. Өдгә цагт Мендегерий партийн көдлмшт көдлҗәнә.

— Би көвүндән зәрмдән аав-ээҗин зокал эвдәд Көк теңгсәсн холҗад одсндньь һундн-уурлнав, болв дакад ухалхнь, өсәд-босад, эгл заһсч күүнә көвүн сурһуль сурад, өөдән көдлмшт орсндньь ханн-бахтнав. Тигәд би эврән тавн җилә зураһан күцәчкәд, намрин болзг эклхлә көвүнәннь хүв заһс аңнх болҗанав гиҗ Кудайберген келнә.

Тернь үнн. Баһасн авн насн цогц хойран теңгслә залһлдулсн, келсндән күрдг, кесән күцәдг заһсч, зураһан даңгин кесг холванднь давулҗ күцәдгнь алдг уга.

1958 ж.

ҺАРГ.

КЕЛВРМҮД

Халх

Нерн 7
Алтта авдр 12
Өдгә цагин улс 15
Бамб цецг 19
Итклтә иньгин дурн 26

ОЧЕРКС

Хүврлт 35
Теегин үрн 39
Угта заһсч 50
Чик хәрү 53
Олна элч 56
Олнд тоомсрта 59

Тимофей Бембеев

ЛЮДИ НАШИХ ДНЕЙ

Редактор *Б. Сангаджиева.* Художник *В. И. Мезенцев.*
Технический редактор *П. П. Ференец.* Корректор *Х. Бадмаева.*

Калмыцкое книжное издательство 1961.

Сдано в набор 25.V-61 г. Подписано в печать 26.VII-61 г.
Авт. л. 2,7. Учет.-изд. л. 2,9. Печ. л. 3,2.
Бумага 84×108¹/₃₂. Бум. л. 1. Заказ № 3511. Тираж 1 500 экз.
Цена 9 коп. К01202.

Краевая типография, г. Ставрополь н/К., ул. Артема, 18.